

SUBMITTED BY
MR. MOHAMMAD ALI ABOUTALEBI
TO
THE UNIVERSITY OF MUMBAI
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY (ARTS)
IN PERSIAN

TITLE OF THE THESIS:

CONTRIBUTION OF PARSIS OF
INDIA AND IRAN IN THE PROMOTION OF
PERSIAN LANGUAGE AND LITERATURE

NAME OF THE CANDIDATE:

MR. MOHAMMAD ALI
ABOUTALEBI TAFT

NAME OF THE GUIDE:

DR. SAKINA I.H.KHAN

PLACE OF RESEARCH:

DEPARTMENT OF PERSIAN,
UNIVERSITY OF MUMBAI, MUMBAI,
KALINA CAMPUS, SANTACRUZ
EAST, MUMBAI, 400098

RESEARCH DEPARTMENT:

DEPARTMENT OF PERSIAN, UNIVERSITY
OF MUMBAI, MUMBAI

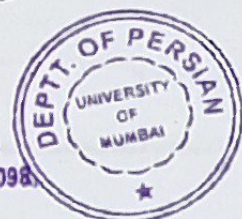
DATE OF SUBMISSION:

11.10.2023

SIGNATURE OF CANDIDATE:

SIGNATURE OF GUIDE:

DEPARTMENT OF PERSIAN
UNIVERSITY OF MUMBAI
11 nd Flr, Ranade Bhavan
Kalina Campus, Vidyanaagar
Santacruz (East), Mumbai - 400 098

خدمات پارسیان هند و ایران

به ترویج و گسترش زبان و ادبیات فارسی

فهرست مندرجات

پیشگفتار	۴-۵
فصل اول: زرتشتیان و دستورات دین زرتشت	۶-۷
فصل دوم: پارسیان هند و ایران	۸-۹
فصل سوم: خدمات پارسیان هند و ایران به اقتصاد، تجارت، هنر و فرهنگ هند و ایران	۱۰-۱۱
فصل چهارم: خدمات پارسیان هند و ایران به ترویج و گسترش زبان و ادبیات فارسی	۱۲-۱۳
نتیجه و محاصل	۱۴
منابع	۱۵

پیش گفتار

پارسیان هند همان زرتشتیانی هستند که در حدود هزار و چهارصد سال پیش به هند آمدند و تا کنون در هند مانده اند و امروزه به عنوان یکی از موفق ترین جوامع در هند به شمار می آیند. پارسیان مردمانی شریف و نجیب و باهوشی هستند که در عالم علم و اقتصاد به هندوستان خدمات بسیاری کرده اند. در دانشگاه های غرب هند و بالاخص بمبئی به تعلیم و تحقیق پرداخته، در اعمال عظیمه اقتصاد و اجتماعی سهم بسزایی دارند.

شرکت ها و بانک ها و موسسات تجاری مهمی تشکیل داده اند که به عنوان مثال می توان به شرکت تاتا (TATA) که از سرمایه داران معروف است و نمونه ای از ذوق کسب و فعالیت اقتصادی است، اشاره کرد. علاوه بر این شرکت شرکت های دیگر همچون گودرج متعلق به خانواده گودرج، شرکت سرم هند متعلق به خانواده سیروس پونا والا، مجموعه بجاج متعلق به خانواده بجاج ها و غیره را می توان نام برد. علاوه بر زمینه اقتصادی در زمینه هنر نیز این جماعت بسیار کار کرده اند. جالب آنست که حتی اولین فیلم ناطق ایران که همان «دختر لر» می باشد، توسط یک پارسی هندی به نام خان بهادر اردشیر ایرانی این فیلم را در سال ۱۳۱۲ خورشیدی، در استودیو امپریال فیلم در بمبئی ساخت. علاوه بر این، بسیاری از خدمات پارسیان به هنر و موسیقی را نمی توان نادیده گرفت به عنوان مثال مجموعه ان سی پی ا (N.C.P.A) که شامل چندین سالن نمایش، تئاتر، سالن نمایش فیلم است را نمی توان نادیده گرفت. کافه های ایرانی که بیشتر آنها در شهر بمبئی هستند نیز نمونه ای از فرهنگ ایرانی و پارسیان می توان یاد کرد. هنر آشپزی و رستوران های زرتشتی نیز جایگاه خوبی در میان جامعه هند دارد که متأسفانه به دلایل مختلف در حال نابودی است.

در مورد خدمات پارسیان به زبان و ادبیات قدیمی ایران از اوستای و پهلوی تا پارسی نیز باید یاد کرد. برپایی کتابخانه کاما، کمک به کتابخانه آسیاتیک بمبئی، برگزاری دوره های مختلف زبان و ادبیات اوستای، پهلوی، دری

و فارس در کتابخانه کاما و همچنین انجمن های زرتشتیان و غیره خود نمونه ای از فعالیت های آنها در حفظ و نگه داری این سرمایه عظیم به نسل های آینده می باشد. خدمات افرادی همچون خانم صبر هووالا را نیز نمی شود فراموش کرد وی با تلاش خود از الفبا فارسی شروع کرد و آنقدر تلاش کرد که به درجه استادی رسید و توانست در دانشکده جواهر لعل نهرو به عنوان استاد دانشگاه در زبان و ادبیات فارسی کار کند و اساتید زیادی را تربیت کند که همچون چراغ های این زبان کهن را در هند روشن نگه داشته اند. علاوه بر این خدمات باید در مورد خدمات پارسیان هند به هم نوع های خود و ایرانیان در سراسر گیتی نیز یاد کرد. پارسیان هند با توجه به عشق و علاقه خود به ایران زمین به عنوان یک سرزمین اهورایی باعث شده است که خدمات بسیاری را به همکیشان و ایرانیان مسلمان ارائه دهند که از جمله آنها می توان به ساخت مدارس مختلف در شهر های همچون یزد، تهران، کرمان و غیره اشاره کرد. حمایت از چاپ کتاب های مختلف به ویژه شاهنامه، انتشار مجله های به زبان و ادبیات فارس همچون «هوخ» و غیره را می توان نام برد.

متأسفانه تاکنون درباره این گروه موفق از جامعه هند که همانا پارسیان هستند و خدمات ارزنده شان به جامعه هند، به صورت جامع تحقیقات خوبی بعمل نیامده است و بیشتر تحقیقات که تاکنون توسط اساتید و محققان انجام گرفته، پیرامون دین زرتشت بوده است و حتی برخی از این تحقیقات نیز کامل نیست چراکه به صورت کتابخانه ای بوده است و هیچگاه به صورت میدانی نبوده است. این تحقیقات که با عنایت و تشویقات سرکار خانم دکتر سکینه خان به عنوان رئیس دپارتمان زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بمبئی به عنوان استاد راهنما انجام خواهد گرفت، به عنوان اولین تحقیقات و پژوهشی در باب پارسیان و خدمات آنها به جامعه هند و زبان و ادبیات مردم ایرامن زمین از پهلوی تا فارسی محسوب می گردد که به صورت جامع می باشد.

در پایان عنوانی می گردد که مراجع برای این پایان نامه علاوه بر کتابخانه ای شامل تحقیقات میدانی نیز است که حضور در مراکز علمی، تحقیقی به عنوان مرجع استفاده خواهد شد.

فصل اول

زرتشتیان و دستورات دین زرتشت

زرتشت یا زردشت (اوستایی: زَرَثُوشْتَرَه) پیامبر، رهبر و اصلاح‌گر دینی، فیلسوف و شاعر ایرانی بود. او به پیروانش آموخت که هستی میدان نبرد نیروهای خیر و شر است و انسان آزاد است. جایگاه خود در این مبارزه را انتخاب کند. آموزه‌های او، هسته اصلی سروده‌های مزدیسنا را تشکیل می‌دهد. زمان دقیق زندگی زرتشت، مشخص نیست. نوشته‌های سنتی، بر آنند که او «۲۵۸ سال پیش از اسکندر» یا «۵۰۰۰ سال پیش از خشایارشا» زیسته است. با این حال، پژوهشگران جدید زمان زندگی او را حدود ۱۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح می‌دانند. محل دقیق زندگی او نیز نامشخص است. در منابع از آذربایجان، سیستان و ری به عنوان زادگاه او یاد شده‌است، اما تعیین دقیق آن ساده نیست و به زعم غالب مورخان و باستان‌شناسان امروزی تنها روشن است که در شمال شرق ایران بزرگ زندگی می‌کرده است، به گمان عده‌ای از باستان‌شناسان و مورخان، جایی در محدوده تاجیکستان و افغانستان امروزی. مطالب موجود در منابع مزدایی درباره زرتشت، به دو گروه تاریخی و افسانه‌ای تقسیم می‌شوند. مطالب تاریخی شامل سروده‌های خود او، گاتاها، است که کهن‌ترین بخش اوستا را تشکیل می‌دهد. منابع افسانه‌ای که در طول تاریخ به مرور درباره او نوشته شده‌اند، از زرتشت تاریخی فاصله بسیاری گرفته‌اند. این نوشته‌ها، در بخش‌های متأخر اوستا و کتب پهلوی بازتاب داشته‌اند.

باید گفت که در قرآن مجید به دین زرتشت و پیروان آن مجوس در سوره حج آیه ۱۷ اشاره شده است. خداوند سبحان در این آیه زرتشتیان را مجوس می‌نامد و در ردیف پیروان ادیان آسمانی آورده است. پس آوردن این کلمه در قرآن که معجزه همه زمان‌ها به شمار می‌آید خود گواه آنست که زرتشتیان را از مشرکان جدا کرده و آنها را در زمره یکتا پرستان آورده است.

کتاب آسمانی زردشتیان اوستا نام دارد که به معنای اساس و بنیان و متن است. زرتشتیان و پژوهشگران بر این مسأله اتفاق دارند که اوستا در اصل بسیار بزرگتر بوده است که به عقیده برخی روی ۱۲۰۰۰ پوست گاو نوشته بود. اکثریت دستورات دینی امروزی که به زرتشتیان رسیده است از این کتاب می باشد. در آیین زرتشت سه اصل عملی گفتار نیک، پندار نیک، کردار نیک وجود دارد که مانند آن را در ادیان مختلف می یابیم. احترام به آتش به عنوان یکی از مظاهر خدای روشنایی و افروخته نگه داشتن آن و انجام مراسمی خاص در اطراف آن در معابدی به نام آتشکده مشخصترین ویژگی این آیین است. همچنین آبادانی، کشاورزی دامداری و شهرنشینی مورد ستایش قرار گرفته است. احترام به حیوانات، مخصوصاً سگ و گاو، همچنین خوشرفتاری با مردم نیز جایگاهی به حیوانات، مخصوصاً سگ و گاو، همچنین خوشرفتاری با مردم نیز جایگاهی ویژه دارد. برخی از آداب و رسوم سرزمین ما از قبیل مراسم چهارشنبه سوری و سوگند خوردن به روشنایی چراغ و چیزهای دیگر با تعالیم زرتشتی ارتباط دارد. در این فصل درباره دین و دستورات دینی زرتشتیان تا حد امکان به صورت مختصر و مفید پرداخته خواهد شد تا افراد با این دین آشنا شوند.

فصل دوم

پارسیان هند و ایران

نخستین موج مهاجرت زرتشتیان به هند از سالهای ابتدای ورود اسلام به ایران آغاز شد و تا سالها ادامه یافت. دومین موج، همزمان با استقرار حکومت صوفیه و رسمیت یافتن مذهب شیعه در ایران بود که شمار زیادی از زرتشتیان که نمی خواستند دین خود را تغییر دهند به مناطق دور افتاده و کشورهای دیگر کوچ کردند. در همین سالها تا دوران قاجار قوانین سختگیرانه علیه زرتشتیان به اجرا در آمد که آنها را از سفر و تجارت و زندگی عادی و بی دغدغه در ایران منع کرد. در کتاب خاطرات اردشیر خاضع آمده است هنگامی که او می خواسته با پای برهنه از یک کوچه که مردم آنجا را آب پاشی کرده بودند، عبور کند به او اجازه نمی دهند و او را نجس خطاب می کنند. این کار آنان باعث می شود، که او با چشمانی اشک بار به سوی خانه خود بازگردد و بار سفر بسته و به سوی هند ترک وطن کند.

فشارهای دینی بی امان، ادبیت و آزارها آنان را مجبور به ترک وطن می کند، انتخاب هند باتوجه به نام هند در کتاب اوستا بوده است. در کتاب مقدس اوستا، هند به عنوان کشوری با رودهای مقدس نام برده شده است و روابط گسترده میان هند و ایران از دیر باز آنان را به فکر رفتن و اقامت در آنجا می اندازد، علاوه بر اینها هندی ها در بسیاری از نوشته خود زرتشتیان را آموزاده های خود عنوان می کنند و برای آنها احترام زیادی قائل هستند.

قصه سنجان به عنوان یکی از داستان های محسوب می گردد که پارسیان هند به آن رجوع می کنند و همیشه از آن یاد می کنند در این داستان آمده است که آنها با کشتی ها به منطقه سنجان در ایالت گجرات وارد شدند. در ابتدا سر وزیر آن ایالت با ورود آنها مخالف بود و همچنین بعلت احترام زیاد نمی خواست که به صورت مستقیم به آنان بگوید، بنابراین یک پیاله پر از شیر را برای زرتشتیان تازه وارد که نشان دهنده ظرفیت کامل این ایالت و

قبول نکردن آنها است، فرستاد. همیشه زرتشتیان از موبد موبدان که به او "دستور" می گویند پیروی می کنند و در مواقع بحران از او کمک می خواهند. در آن زمان، دستور با درایت کامل مشتی شکر به آن پیاله اضافه و آنرا مخلوط می کند، به صورتی که یک قطره هم بیرون نمی ریزد و برای سر وزیر باز می گرداند. هنگامی که سر وزیر ایالت گجرات داستان را متوجه می شود و از آن شیر میل می کند، متوجه می شود که آنها بسیار باهوش و با درایت هستند و با سه شرط اقامت زرتشتیان را می پذیرد. اول آنکه زبان گجراتی بایستی زبان رسمی آنان شود. دوم آنکه نه تنها به تمام فرهنگ و رسومات ما احترام گذارند بلکه آنها را انجام دهند و سوم آنکه نبایستی اسلحه حمل کنند. زرتشتیان با قبول شروط وارد هند شدند و مانند شهروندان هندی به کار و تلاش پرداختند.

در این فصل در مورد نحوه ورود زرتشتیان ایران زمین به هند پرداخته خواهد شد.

فصل سوم

خدمات پارسیان به اقتصاد، تجارت، هنر و فرهنگ هند و ایران

کسی نیست که در هند اسم های همچون تاتا و یا گودرج را نشنیده باشد و یا از محصولات آنها استفاده نکرده باشد. این نام ها همگی از پارسیان هند می باشند. با وجود آنکه زرتشتیان در بمبئی اقلیت کوچک هستند، اما از لحاظ اقتصادی اقلیت بسیار مهم در هند محسوب می گردند و بخش های مهمی از صنعت، اقتصاد و علم هند را بدست گرفته اند و علاوه بر این جزء پیشگامان نیز بوده اند؛ اولین کارخانه کشتی سازی، آهن و فولاد، نساجی، اولین خلبان و اولین دانشمند هسته ای و غیرو همگی متعلق به پارسیان است. آنان مجموعه کمپانی های بزرگی در هند دارند که معروف ترین آنها تاتا است. این کمپانی در سال ۱۸۶۸ توسط جمشید تاتا پایه گذاری شد و اکنون در هفت حوزه ارتباطات و فناوری اطلاعات، مهندسی، مواد، خدمات، انرژی، محصولات مصرفی و مواد شیمیایی فعالیت می کند. در هند علامت تاتا بر همه محصولات، از جای گرفته تا خودرو و ماهواره به چشم می خورد.

پارسیان، هند را موطن اصلی خود می دانند و پس از استقلال هند نیز با جامعه هماهنگ شدند و توانستند بسیاری از سمت های مهم در ادرجات مختلف و گوناگون را بدست آورند و علاوه بر آن در کارهای خیریه همچون احداث بیمارستان های تخصصی، دانشگاه و دانشکده های مختلف و غیرو همت گماشتند.

خانواده های میستری، پونا والا، گودرج، تاتا و غیرو در زمره متمکن ترین و شناخته شده ترین خانواده های هند هستند. فعالیت و خدمات آنها برای زرتشتیان هند، یادآور کارها و اقدامات افرادی همچون جمشید تاتا، جمشید جی جی بای، کواسجی جهانگیر و غیره است. علاوه بر ثروت باید گفت که تشکیلاتی همچون پارسی پنجایات و موسسه کاما مهمترین نقش در امور پارسیان علمی فرهنگی آنها ایفا می کنند.

پارسیان هند از ابتدای ورود به هند آغاز به احداث آتشکده ها و نمادهای که هرکدام یادآور ایران موطن اصلی خود بود کردند و این خود باعث به یادگار ماندن میراثی عظیم از آن شکوه دوران زرتشت در ایران پیش از اسلام بود. آنها با فکر باز، نوآورانه و ایجاد ایده های خلاق کارهای بزرگی را در هند آغاز نمودند که اثرات آن تاکنون به جای مانده است. در زمینه فرهنگی نیز پارسیان هند با توجه به فراگیری دستورات دین زرتشت اقدامات بسیار خوبی را انجام دادند.

اولین فیلم ناطق ایران که همان «دختر لر» می باشد، توسط یک پارسی هندی به نام خان بهادر اردشیر ایرانی این فیلم را در سال ۱۳۱۲ خورشیدی، در استودیو امپریال فیلم در بمبئی ساخت. علاوه بر این، بسیاری از خدمات پارسیان به هنر و موسیقی را نمی توان نادیده گرفت به عنوان مثال مجموعه ان سی پی ا (N.C.P.A) که شامل چندین سالن نمایش، تئاتر، سالن نمایش فیلم است را نمی توان نادیده گرفت. کافه های ایرانی که بیشتر آنها در شهر بمبئی هستند نیز نمونه ای از فرهنگ ایرانی و پارسیان می توان یاد کرد. هم اکنون نیز پارسیان در عرصه فرهنگ و سینمای هند بسیار فعال هستند. هنرپیشه های همچون بومن ایرانی، سونیا ایرانی و غیره را می توان نام برد.

علاوه بر این خدمات خود پارسیان دارای جشنواره های مختلف در فصل های مختلف سال هستند که به آنها گهنبار می گویند. در این جشن های زرتشتیان گرد هم می آیند و با خوردن و نوشیدن خوراکی های مختلف می پردازند. این گهنبارها که تعداد آنها به شش می رسد با خواندن کتاب مقدس اوستا و چوب سندل نذر آتش آغاز می شود. در هندوستان جشن نوروز در دو زمان برگزار می گردد که زرتشتیان ۲۱ ماه مارس را جمشیدی نوروزی می نامند و ۱۶ آگوست را به مناسبت سال نو پارسیان جشن می گیرند و در تقویم هند به احترام این جمعیت موفق روز تعطیل عمومی اعلام شده است.

فصل چهارم

خدمات پارسیان هند و ایران به ترویج و گسترش زبان و ادبیات فارسی

پارسیان هند علاوه بر خدمات درخشان به اقتصاد و فرهنگ هند، نباید نقش آنها در خدمت به زنده نگه داشتن زبان های اوستای، پهلوی، دری و زبان فارسی را فراموش کرد. تاسیس کتابخانه های متعدد و گردآوری کتاب های بالارزش و خطی که گنجینه از اسرار را در خود داده است، برگزاری کلاس های اوستا، پهلوی، دری و فارسی در شهرهای مختلف هند اهتمام خاص داشته اند که نمونه بارز آن را می توان در تاسیس کتابخانه کاما در بمبئی مشاهده کرد.

در باب مطالعه و پژوهش در مورد خدمات پارسیان به زبان و ادبیات فارسی باید به تاریخچه زبان فارسی پرداخت تا پس از آشنایی به سیر زبان و ادبیات فارسی از ابتدا تا کنون بتواند نقش این گروه را در زنده نگه داشتن زبان فارسی از ابتدا تا کنون به بهترین وجه ممکن دریافت. در این پژوهش از ابتدای تشکیل زبان و ادبیات فارسی که برپایه فارسی باستان تا به امروز است پرداخته می شود و پس از آن به نقش پارسیان هند و ایران در زنده نگه داشتن این زبان شیرین در هر دو کشور هند و ایران پرداخته می شود.

پارسیان هند و ایران مدارس مختلفی را تاسیس کردند و همچنین در کنار آن مدارس دینی نیز احداث گردید. زبان و ادبیات فارسی نسل به نسل از آغاز تا کنون حفظ شد و فردوسی با شاهنامه که داستان شاهان پارسی قبل از تشکیل حکومت های اسلامی در ایران است، سنگ بزرگترین بنای زبان فارسی را نهاد که تا کنون به عنوان افتخاری سترگ برای ایرانیان نام برد.

زرتشیان در کل، باید سه گویش زبان فارسی (فارسی اوستای، فارسی دری و فارسی امروزی) برای موبدان و دو گویش (فارسی دری و فارسی امروزی) بایستی فرا گیرند. در اوایل بسیاری از موسسات متعلق به پارسیان به آموزش هر سه گویش زبان فارسی اهتمام خاص داشتند و کلاس های درسی توسط کتابخانه کاما، مدرسه موبدان

کوتوال و هم اکنون دادار کالونی، انجمن جوانان زرتشتی نیز برگزار شده و می شود. البته دانشگاه بمبئی نیز کلاس زبان پهلوی را به صورت دوره های غیر حضوری و همچنین فارسی امروزی را دارد و بسیاری از علاقمندان از آنها استفاده می کنند. در کنار این موسسات آموزشی که در فصل پنجم مفصل درباره آنها صحبت خواهد شد باید گفت که استاد فقید خانم صبر هووالا را نیز باید یاد کرد. وی با جدیت تمام فارسی را به هر سه گویش به نحوه احست فراگرفت و پس از آن در دانشگاه جواهر لعل نهرو دهلی به تدریس زبان فارسی پرداخت که امروزه بسیاری از اساتید برجسته زبان و ادبیات فارسی در هند از ایشان فرا گرفته و توانسته اند زبان و ادبیات فارسی را زنده نگه دارند.

خدمات پارسبان به مدارس و آموزش زبان فارسی به سه گویش در ایران نیز قابل تمجید است. به طور مثال می توان به تاسیس مدرسه و مجتمع ماکار یزد و مدارس دیگر در ایران اشاره کرد که در این فصل به صورت کامل در شناخت چهره های اثر گذار و خبیر به آن پرداخته خواهد شد.

نتیجه و محاصل:

پارسیان هند و ایران یکی از قشرهای موفق در هر دو کشور بودند و توانسته اند با پشتکار بسیار زیاد راه موفقیت را به خوبی طی کنند و امروزه در هر دو کشور به عنوان یک برند از آنها یاد می شود. همانطور که عنوان گردید این تحقیق برای اولین بار در چهار فصل به زبان فارسی انجام می گیرد و امید است با رهنمون های استاد راهنما و کمک از شخصیت ها و افراد متخصص بتواند کمک بسزایی در شناساندن این قشر از جامعه به همگان گردد.

منابع:

این پایان نامه چون برای اولین بار با حجم بالای از مطالبات که برای خوانندگان محترم جالب خواهد بود، انجام می پذیرد، لذا تحقیقات به دو صورت کتابخانه ای و میدانی انجام می پذیرد.

در این تحقیقات از کتاب های همچون :

۱. به یاد پیر مغان اثر جمشید سروش سروشیان تألیف سال چاپ ۱۳۶۹

۲. زبان پهلوی به قلم زاله آموزگار و احمد تفضیلی سال چاپ ۱۳۷۳

۳. قصیه سنجان نوشته اچ ای ادولژی سال چاپ ۱۹۹۱

۴. تاریخ مختصر زبان و ادبیات فارسی به قلم دکتر محسن ابوالقاسمی سال چاپ ۱۳۷۳

و بسیاری از کتاب دیگر که در کتابخانه های معرف کاما، آسیاتیک، دانشگاه بمبئی و غیره و همچنین تارنماها و وب سایت های مختلف به ویژه کتابخانه های معروف دنیا بهره برده خواهد شد.